

ЮСУПОВ Володимир

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ У ВІТЧИЗНЯНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Наприкінці XIX – початку XX століття криміналістику трактували як науку про реалії кримінального права, сприймали як допоміжну дисципліну до нього. Такі погляди обстоювали Л.Є. Владимиров, О.Д. Кисельов, О.Ф. Кістяківський, Л.Я. Таубер та інші вітчизняні криміналісти. Водночас відрізнялися назви нової науки про розкриття і розслідування злочинів (криміналістики), що виникла у країнах Західної Європи, – «наукова поліція», «технічна поліція», «кримінальна поліція», «кримінальна техніка», «наукова техніка розслідування злочинів», «техніка розслідування злочинів», «криміналістична технологія» тощо.

Назви криміналістики відповідали їх наповненню та вплинули на подальший її розвиток в різних країнах й сучасне призначення – як науки, практичної діяльності або технічної (допоміжної) навчальної дисципліни, що пропонує навички збирання слідів злочину на місці події. Зокрема, у США криміналістика вважається *Forensic Sciences* (судовою наукою), в деяких інших англomовних країнах її вважають частиною судових наук, називаючи *Criminalistics*, *Criminal Investigation* (кримінальне розслідування), *Criminology* (кримінологія). А у Балканських країнах (Словенія, Хорватія, Боснія та Герцеговина, Албанія, Македонія, Греція, Болгарія тощо) криміналістику вважають частиною кримінології.

На початку XX століття, коли криміналістика почала впроваджуватися в освітній процес українських закладів вищої освіти, вона охоплювала вивчення кримінальної антропології, кримінальної психології, психопатології, кримінальної соціології, судової медицини, окремих складових фізичних і природничих наук (судова фотографія, судова хімія).

Проведений аналіз запровадження криміналістики в освітній процес вітчизняних закладів вищої освіти (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний юридичний університет України імені Ярослава Мудрого, Національний університет «Одеська юридична академія», Львівський національний університет імені Івана Франка, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Національна академія внутрішніх справ тощо) надав можливість сформулювати окремі узагальнені положення щодо розвитку викладання криміналістики як навчальної дисципліни.

1. Криміналістика із запровадженням на початку ХХ століття у закладах вищої освіти України спершу викладалася у межах навчальних курсів з кримінального права, кримінального судоустрою і провадження (процесуальний порядок розслідування злочинів), поліцейського права.

До 1917 року криміналістика як комплекс допоміжних до кримінального права навчальних дисциплін мала статус не обов'язкового для вивчення курсу, який, насамперед, пропонували тим студентам університетів, які мали наміри працювати в органах юстиції, що розслідували злочини. Криміналістика викладалася і засвоювалася студентами під час різних форм навчальних занять, насамперед, практичних, криміналістичних семінарів, студій, секцій.

Зокрема, на юридичному факультеті Харківського університету у 1913 році О.Д. Кисельов і Л.Я. Таубер організували «криміналістичний семінар» – науковий гурток студентів. На його засіданнях оголошували доповіді про актуальні методи розкриття злочинів, а для засвоєння технічних прийомів розслідування формували практичні навички під керівництвом досвідчених фахівців.

Упродовж 1898–1902 років на юридичному факультеті Чернівецького університету працював відомий учений, основоположник криміналістики Г. Гросс. За час роботи в університеті опубліковано такі його роботи: «Handbuch fur Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik» («Порадник для судових слідчих як система криміналістики», 3-тє вид.), монографії «Der Raritätenbetrug» («Підробка раритету»), «Encyclopadie der Kriminalistik» («Енциклопедія криміналістики»), «Kriminal-Psychologie» («Кримінальна психологія»), статті «Kriminalistische Institute» («Інститут криміналістики»), «Kriminalistik» («Криміналістика»).

2. Після 1917 року викладання криміналістики в українських закладах вищої освіти мало певні особливості, зокрема:

- у зв'язку із закриттям юридичних факультетів університетів припинено викладання криміналістики та предметів, які вона охоплювала (кримінальної статистики, кримінальної соціології, кримінальної психології тощо);

- було запроваджено викладання криміналістики у спеціальних вишах з підготовки міліціонерів, працівників карного розшуку й інших співробітників органів, що забезпечували протидію злочинності;

- для викладання криміналістики на курсах і в спеціальних школах обрано уніфікований підхід щодо програми навчальної дисципліни, яку затверджував Народний комісаріат внутрішніх справ;

- у 1930-х роках після відкриття юридичних відділень і факультетів в університетах відновлено викладання криміналістики;

- у повоєнні роки навчальний курс «Криміналістика» викладався на кафедрах кримінально-процесуального спрямування.

3. Після закінчення Другої світової війни на території України викладання навчальної дисципліни «Криміналістика» інтегрується спільно з «Кримінальним процесом». Ці предмети забезпечували кафедри кримінально-

процесуального спрямування. Починаючи з 1950–1960-х років, у вітчизняних закладах вищої освіти юридичного профілю та спеціальних правоохоронних вишах починають створюватися кафедри криміналістики, на яких забезпечувався подальший розвиток криміналістики – не лише як юридичної навчальної дисципліни, але і як практичної діяльності та науки. Водночас перша кафедра криміналістики створена у 1939 році в Харківському юридичному інституті. Кафедра функціонувала до 1941 року, її завідувачем був відомий учений у галузі судової медицини та криміналістики професор М.М. Бокаріус.

4. Сучасне викладання криміналістики у вітчизняних закладах вищої освіти відображає вплив науково-технічного прогресу, змін кримінального та кримінального процесуального законодавства на практику протидії злочинності, обумовлюється інтеграцією вітчизняної науки у світову криміналістику (судові науки). Перспективні завдання викладання криміналістики органічно пов'язані з практичною криміналістичною діяльністю й обумовлені потребами суду, органів прокуратури, інших правоохоронних органів у забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень.